

08.12.2023

Етнографски музеј, Студентски трг 13, Београд

75 дана за 75 година Универзалне декларације о људским правима

ГОВОР НА ОТВАРАЊУ ПРОГРАМА

Један класичан наратив о настанку Универзалне декларације о људским правима је да је човјечанство суочено са ужасима и посљедицама највећег свјетског рата у историји, разарањима и злочинима у којима посебно мјесто има Холокауст, занијемило, и да су понукани овом страшном лекцијом, представници земаља свијета договорили да се сложимо око једног документа у којем ће се експлицитно навести основна људска права која никада више не смију да се доводе у питање. Кажу: свијет је "занијемео". У ствари је овај наратив суштински погрешан. Свијет тада није занијемео, него је тек тада, веома касно, прекасно, проговорио. А био је нијем када нико није смио да буде нијем. Био је нијем и окретао главу шест милиона пута.

Данас је 8. децембар. Један страхан и тежак датум у историји Београда, у историји Србије. На данашњи дан, 8. децембра 1941. године, преостали београдски Јевреји послани су у логор на Старом сајмишту - Јуданлагер Семлин, "Јеврејски логор Земун". Послани су на Старо сајмиште са кристално јасним циљем - да буду убијени. Сви. Дјеца, жене, старци, сви. У само неколико недеља од априла до 10. маја 1942. године, шест ипо хиљада пута се десило убиство једног Јеврејина у Београду.

Старо сајмиште је постало и остало симбол Холокауста у Србији.

Данас је 8. децембар. Дан када можемо говорити о тишини, о изостанку гласа, о нијемима.

Крици Јевреја нису се чули из дубине душегупке, камиона покретне гасне коморе, док су их немачки подофицири возили кроз Немањину улицу, преко Славије, поред Карађорђевог парка, преко Аутокоманде, путем Јајинаца. Нису се чули ти крици ни сљедећих 80 година. А нису се чули зато што се нису чули наши гласови. Били смо нијемии. Владала је тишина. Као на дну језера, успорена, хладна. Све док, најзад, није започето стварање Меморијалног центра "Старо сајмиште".

Холокауст је злочин без преседана у историји. Нацистичка Њемачка је своју идеологију засновала на расистичком антисемитизму, а пред сном о новом свјетским поретку и животном простору за Њемачку нацију, уништење Јевреја је Трећем рајху постало не само средство, него и циљ и смисао сопственог постојања. Јер када Њемачка већ увелико губи рат, убијање Јевреја се упркос томе, или баш због тога, убрзава и интензивира.

Холокауст је злочин без преседана у историји јер је иза пројекта уништења једне мањинске заједнице стао комплетан апаратус снажне и модерне њемачке државе, са свим ресурсима, капацитетима, администрацијом, организацијом. Сви сегменти, сви шарафи и зупчаници тог моћног комплексног механизма радили су и окретали се са само једним циљем - убити све Јевреје. Сва министарства, од привреде и пољопривреде, енергетике и саобраћаја, до културе, информација и образовања, преко служби за социјална и породична питања, министарства за омладину и спорт, до полиције и војске, сви су радили, марљиво и педантно, како би убили један цијели народ.

Холокауст је злочин без преседана у историји јер се одиграо на цијелом европском континенту, пошто нацисти нису били сами. Имали су помагаче широм Европе који су се својевољно и радо укључили у овај подухват, неријетко самоиницијативно и без њемачког учешћа убијали своје јеврејске комшије и суграђане, или су их хапсили и предавали Нијемцима. И у Србији смо имали колаборационисте и злочинце: од Милана Недића, преко Димитрија Љотића и Косте Пећанца, и разних безимених и ситних који су користили прилику да од туђе несреће нешто украду и ушићаре.

Холокауст је злочин без преседана у историји јер се дешавао пред очима десетина и десетина милиона нијемих посматрача, који нису жељели да виде, или су се правили да не виде, или су се плашили да виде, а неки, и то не тако ријетко, су се и радовали и подржавали то што се дешавало. Сви ти милиони нијемих су суштински омогућили да се овај злочин догоди.

Иза ове тишине, у многоме се крије антисемитизам, најстарија мржња, вијековима дубоко усађивана у ткиво европског културног идентитета.

Када је 10. децембра 1948. године у палати Шајо у Паризу Генерална скупштина Уједињених нација гласала о усвајању Универзалне декларације о људским правима, велика већина земаља чланица је подржала предлог. Није било гласова против, али је 8 земаља било уздржано. Међу њима је била и Југославија. Без гласа. Нијема.

Данас је 8. децембар. Један страшан и тежак датум у историји Београда, у историји Србије, у историји свијета. Желио бих да могу да кажем да више никада нећемо бити нијеме, да сада знамо боље.

Али прије само неколико недеља бујица антисемитизма је избила из пора старог континента, свуда, па и у Србији. Није важно шта је био повод, чињеница је да је антисемитизам био ту, можда притајен, можда у сјенци, али очигледно врло близу површине. И када су антисемитски наративи у нашој земљи прво почели да куљају на друштвеним мрежама, па на телевизијама, па процурили на улице, није прошло дуго док се није десио напад на просторије наших другара из организације Хавер Србија. Са графитом на њиховим вратима "Хавер марш из Србије", немојмо се завравати, порука је упућена читавом јеврејском народу у нашој земљи. Овај чин насиља, осудило је само пар усамљених гласова - наша организација Тераформинг, Савез јеврејских општина Србије, и након пар дана и Министарство спољних послова на иницијативу делегације Републике Србије у Међународној алијанси за сећање на Холокауст.

То није довољно гласова. Тишина је страшна. Ми немамо тај луксуз да себи дозвољавамо да будемо ниједи, јер у питању је опстанак управо оних друштвених вриједности, грађанских и људских права која су била ускраћена жртвама Холокауста и злочина над Србима, Ромима и онима који су се злочину супротставили. То је превисока цијена за ћутање.

Зато данас, на овом скупу, умјесто ћутања нудимо "Неке ријечи о Холокаусту у Србији", изложбу која говори о страдању јеврејске заједнице, о култури сјећања и изазовима са којима се носимо. Чућемо и ријечи учесника панела о култури људских права и култури сећања . Хвала свима који сте данас овде, јер данас је 8. децембар, један страхан и тежак датум у историји Београда, у историји Србије, у историји свијета, али га вашим присуством и учешћем чините смисленим, вриједним, и гласним. Никако нијемим.

Мишко Станишић

директор НВО Тераформинг,
члан делегације Републике Србије у Међународној алијанси за сећање на Холокауст
председник УО Центра за борбу против антисемитизма и нетолеранције